

ЧЕРГОВА РЕВОЛЮЦІЯ ЧИ НАРЕШТІ СПРАВЖНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА (економіко-психологічний аналіз)*

Олександр Шморгун,

*старший науковий співробітник Інституту
світової економіки і міжнародних відносин*

Отже, як було показано, те, що відбувається, не має майже ніякого відношення до фрідменівської монетарної моделі економічних реформ. А наші так звані «монетаристи», «ліберали», «прихильники вільно-

го ринку» насправді є ані першим, ані другим, ані третім.

Проблема правильної оцінки монетаризму як течії сучасної економічної думки полягає в тому, що різноманітні форми відчуження, а простіше, пограбування народу за допомогою грошей, і ширше, ринку цінних паперів зовні можуть бути схожі з економічними методами регулювання ринкової економіки, котрі також здійснюються переважно монетарними засобами. Звідси, власне, і з'явилась міфологія «контрреволюції» Фрідмена. Але насправді мова йде про взаємно несумісні механізми функціонування грошово-фінансової сфери.

Парадоксальним чином гроші стали втіленням, символом двох протилежних процесів сучасної епохи. З одного боку, гроші і взагалі фінансові механізми у справжній ринковій економіці є однією з форм реалізації соціальної справедливості. Вони «байдужі» до будь-яких спадкових привілеїв, виступають об'єктивним показником особистих здібностей людини, її вміння організувати економічні процеси найбільш раціонально за законами науки, котрі гарантують максимальну ефективність та продуктивність праці. Гроші «не визнають» авторитетів (достатньо подивитись на динаміку зміни лідерів у списку мільярдерів і мультимільйонерів, багато з яких за декілька років можуть втратити більшу частину свого багатства). Нарешті, у сучасному світі, на відміну від суспільств, побудованих на принципах бюрократичної ієрархії, гроші дають свободу і незалежність, можливість реалізувати свої творчі задуми. Саме про те, що гроші для нього мають сенс лише тому, що дають свободу, говорив Джордж Сорос у своєму інтерв'ю ОРТ 12 жовтня цього року. Георг Зіммель писав з цього приводу у статті, присвяченій Канту, одному з творців світогляду буржуазного індивідуалізму: «... на практиці всепроникне грошове господарство демонструє панування інтелектуального принципу: раціональність, котра ні на що не зважає, неприйняття суб'єктивних моментів, принципову доступність для будь-якої людини, — все це характерні риси як грошового господарства нового часу, так і інтелектуалізму»⁴⁰. З цього ж приводу у роботі «Філософія грошей» Зіммель відзначав: «... гроші в собі і для себе є чисте відображення ціннісних відносин речей, вони однаково доступні будь-якій стороні, у грошових справах усі люди рівноцінні, але не тому, що має ціну кожний, а тому, що жоден не володіє цінністю, а тільки гроші»⁴¹.

Але з іншого боку, гроші як еквівалент всієї різноманітності товарів і послуг — ідеальний об'єкт для швидкого і незаконного привласнення. Цей «об'єкт» компактний,

*Початок циклу див. у №№7—9 за 1997 рік.

багатофункціональний, майже не має ніяких особливих ознак, його легко переправити за кордон, використати в будь-яких цілях. Його також легко привласнити за допомогою різних спекулятивних операцій (згадаймо фінансові «піраміди» або пограбування грошових заощаджень за допомогою гайдарівської «лібералізації»). Тут уже гроші, навпаки, пов'язані з максимальною соціальною несправедливістю, вони — найбільш відчужена форма втілення індивідуальної праці, «байдужа» до конкретного його втілення — і легко переходять в руки того, хто вже і так має великі гроші. Не випадково, порівнюючи феномен проституції і грошей, їх взаємозв'язок, Зіммель доходить висновку про тотожність природи цих двох явищ. Отже, гроші — це одночасно форма свободи і закабалення, раціональності і хаосу, моральної чистоти, порядності і бруду. Звідсіля і протилежні смисли, які мають поняття капіталізму, а пізніше монетаризму: «Байдужість, з якою вони віддаються будь-якому вживанню, легкість, з якою вони покидають будь-якого суб'єкта, бо воістину не пов'язані ні з одним, речовість, котра виключає будь-який сердечний рух, властива їм як чистим засобам, — все це примушує провести фатальну аналогію між грошима і проституцією»⁴². Ця властивість грошей пов'язана з тим, що чим складнішим стає поділ праці, чим більше товарів та послуг пропонується для обмінів, тим далі сфера перерозподілу віддаляється від безпосередньої сфери виробництва, наслідком чого стає виникнення ілюзій, міфу про те, що гроші не тільки «виробляють» нові гроші, а й самостійно продукують матеріальні та духовні цінності. Чому саме грошова сфера у першу чергу приваблює багатьох наших реформаторів?

Стрімке наростання ринку цінних паперів у сучасній світовій економічній системі, зумовлене різким збільшенням монетарно-торговельних опосередкувань, врешті-решт призводить до зростання фіктивності цінних паперів (типу випуску акцій під ще не вирощений врожай або не побудований об'єкт). Все це, своєю чергою, веде до наростання монетаристської міфології та грошового фетишизму, феномен яких досліджував ще Маркс. Тим більше, що, як зазначалось, сучасні засоби комп'ютерного зв'язку та телекомунікації значно підсилили роль символічного компонента у товарних взаємозаліках. Взагалі, чим більша роль товарного виробництва і, відповідно, капіталу, чим прискоренішим є обіг цього капіталу, тим сильніше функція платежу грошової маси переважає над функцією накопичення. Загальна тенденція ускладнення поділу праці пов'язана з неухильним віддаленням символічної функції втілення людської праці від конкретного матеріального носія, збільшенням кількості опосередкувань на шляху від продавця до споживача. Простий бартер замінюють гроші з цінних металів, пізніше металеві, а ще пізніше паперові гроші, акції, інші цінні папери, нарешті електронні гроші. Ринок цінних паперів стає все більш складним, все більш витончено чутливим. На курси акцій впливає необережно промовлене слово бізнесмена, навіть застуда президента провідної країни. У той же час, цей «надбудовчий» фінансово-посередницький ринок дедалі більше немов би затуляє собою сферу реального виробництва, створює ілюзію власної самодостатності, незалежності від економічного базису, пов'язаного з виробленням реальних вартостей. Цю ілюзію підсилює і те, що в сучасному світі існує надзвичайно складний механізм нееквівалентного економічного обміну між найрозвиненішими країнами та, після розпаду СРСР, рештою людства. Цей механізм, який є основою відтворення потужного міфу про казкове виникнення величезних матеріальних багатств немов би з нічого за помахом чарівної палички — грошей — почав формуватися разом з виникненням суспільного ладу, який дійсно не випадково отримав назву капіталізму. Щоправда, мені можуть закинути, що теза Маркса про небезпечність грошового фетишизму, відриву посередницьких надбудовчих відносин від економічного базису вже застаріла так же, як застаріла його критика суспільства, заснованого на капіталі, яке, мовляв, успішно подолало кризові стани. Проте про небезпечність наростання міфологізації грошей, перетворення їх на ідол вже у ХХ столітті попереджали не

тільки такий видатний соціолог-економіст, як, наприклад, Белл, а й такі видатні філософи-гуманісти, як Ортега-і-Гассет, Екзюпері, Маркузе, Сартр, Фромм, котрим одночасно належить нищівна критика тоталітарного радянського комунізму. Один з геніальніших мислителів ХХ століття Альбер Камю у зв'язку з цим підкреслював, що в сучасному суспільстві, заснованому на грошовому фетишизмі, поступово знаками-фетишами, міфологемами стають і такі важливі поняття як «свобода», «рівність» (від себе додає «демократія», «ринок», «права людини») тощо. Ось що він писав з приводу найновітнішої міфології, яка одночасно побудована на найпримітивніших архетипах мислення: «Уже, мабуть, близько століття ми живемо в суспільстві, яке є навіть не суспільством грошей..., а, мабуть, суспільством абстрактних символів грошей. Гендлярське суспільство відрізняється тим, що речі тут зникають і замінюються знаками. Коли правлячий клас починає обчислювати своє багатство уже не арпанами землі і не злитками золота, а кількістю цифр, яка відповідає кількості обмінних операцій, він не може обійтись без своєїрідної містифікації в устрої свого світу і свого життя. Суспільство, засноване на знаках, за природою своєю — суспільство штучне, де правда людини із крові і плоти стає об'єктом містифікації. Не дивно, що це суспільство зробило своєю релігією мораль формальних принципів і без розбору пише слова «свобода» і «рівність» на своїх тюрмах і фінансових храмах. Проте слова не можна безкарно відправляти на панель. Найбільш оббредана на сьогодні цінність — це, звичайно ж, свобода»⁴³.

Отже, глобалізація та інтернаціоналізація поділу праці, становлення всесвітнього ринку дали змогу економічно і технологічно потужнішим країнами використовувати нерозвинені країни як ринок сировини, збуту часто неякісних товарів, дешевої робочої сили, а пізніше застарілих технологій і інтелекту. Цей процес продовжується і сьогодні.

На початку ХІХ століття у нееквівалентному перерозподілі ресурсів на користь західної цивілізації все більшу роль починають відігравати гроші. Виникає своєрідний феномен фінансового імперіялізму, особливості якого досліджували такі видатні вчені, як Кропоткін, Гільфердінг, Сорель, а серед українських мислителів у першу чергу В'ячеслав Липинський. Особливість його полягає в тому, що прямий силовий тиск на колонії, хоча і не виключається зовсім, але все більше і більше замінюється тиском економічним, духовно-інформаційним та політичним. У варіанті сучасного неоколоніалізму політика «великої дубинки» дедалі більше замінюється політикою так званих «відкритих дверей», заснованою на новітній міфології «ринку», «демократії», «загальних прав людини», які лише зовні протистоять національній ідеї, а насправді так чи інакше пов'язані з конкретними «зонами» національних інтересів, у першу чергу економічних. Насправді, попри всі розмови про лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності стосовно «третього», а точніше *другосортного світу застосовуються саме не ринкові, а монопольні механізми економічних відносин*. Ці механізми «гри в одні ворота» складні. Тут і антидемпінгове законодавство, і ускладнена стандартизація якості, і так звані цільові, а також зв'язані кредити, які видаються під закупку товарів країни-кредитора, а головне потужний механізм фінансової експансії. Він полягає в тому, що за умови монопольного становища на світовому ринку цінних паперів, зокрема володіння станком друкування доларів, які після Другої світової війни дістали статус світової валюти, держави-кредитори, серед яких левову частку становлять США, нав'язують умови, за яких боржник перебуває у стані перманентного банкрутства, позаяк саме виконання умов різноманітних програм «стабілізації», «розвитку», «реконструкції», «ринкових перетворень» виключає можливість перетворення економіки слаборозвинутої країни на конкурентоспроможну. Справді, головним «критерієм» реформ для міжнародних фінансових організацій є рівень інфляції і пов'язаний з ним дефіцит державного бюджету. Але така політика, яку, частково внаслідок своєї корумпованості та компрадорської орієнтації, а також некомпетентності, підтримує уряд, веде до швидкого руйнування української науки, освіти, охорони здоров'я, що фактично робить нашу еко-

номіку ненаукомісткою, а отже, і неконкурентоспроможною. Фактично замість комплексного підходу до реформ пропагується все те ж міфологічно-абсолютистське бачення єдиного монетарного показника — «фінансової стабілізації», — бачення, яке, повторюю, *не має нічого спільного ані зі справжнім монетаризмом, ані зі справжньою фінансовою стабілізацією*. Далі включається механізм отримання гігантського надприбутку: спочатку надаються кредити, за які треба сплачувати відповідні проценти, потім ці кредити за допомогою валютних інтервенцій, спрямованих на штучне підтримання високого курсу власної грошової одиниці, через нецільове використання та інші механізми перекачуються у тіньовий сектор, а потім знову ж повертаються на Захід нашими ж бізнесменами, які не наважуються вкладати свої капітали в українську економіку. При цьому залишаються лише страшні борги, які ще швидше заганяють країну-боржника у пастку політичної та соціально-економічної кризи.

У «варіанті» ж з Україною ситуація ще більш одіозна: кредити, отримані від міжнародних організацій, наша держава негайно віддає Росії, сплачуючи свої борги за енергоносії. От як описує цей процес Трохим Ковальчук у статті з символічною назвою «Глухі кути ортодоксального монетаризму», яку разом з попередніми його статтями, на мій погляд, правильніше було б назвати «глухі кути неоконсервативного псевдомонетаризму»: «Таким чином запрацювала схема валютного трансферу: МВФ дає Україні кредит на негайну оплату боргу перед Росією за енергоносії, ці самі кошти, а точніше, рахунки, не зупиняючись, тут же перелітають за межі країн-боржників. Отже, кругообіг одних і тих самих грошей здійснюватиметься віднині до нескінченности. Таким чином Захід триматиме Україну в борговому зашморзі доти, доки вона, спираючись на свої внутрішні сили, не змістить акценти своєї економічної політики» (Голос України, 14. 11. 96).

Вкотре зазначаючи, що даний механізм не пов'язаний з ортодоксальним монетаризмом, погоджуюсь, що він існує. При цьому Україна не тільки весь час втягується у збільшення свого зовнішнього валютного боргу Заходу, відповідно зменшуючи реальну незалежність, але й у стосунках з Росією перетворюється на колонію іншої колонії. Та найгірше полягає в тому, що попри всі розмови про встановлення в Україні справжньої ринкової економіки і демократичних інституцій на Заході існують потужні, у першу чергу фінансово-економічні сили, *котрі об'єктивно зацікавлені у підтриманні в слаборозвинених країнах, а тепер до таких, треба чесно визнати, належимо і ми, режиму економічної нестабільності і перманентного спаду*. Тільки за таких умов стає можливим експорт недоброякісної продукції, а головне, тільки за таких умов можливий обмін наростаючої паперової грошової маси на реальні товари і ресурси. З метою забезпечення «режиму максимального сприяння» саме такій політиці зацікавленими особами робиться все необхідне для формування компрадорськи орієнтованої владної верхівки та економічної псевдоеліти, яка під гаслами загальнолюдських демократичних цінностей і шкідливості будь-яких форм націоналізму максимально сприяє здійсненню механізму нееквівалентного економічного обміну.

Монетарний аспект цієї проблеми полягає в тому, що доларова готівка витісняє і підміняє собою національну валюту (ще в минулому році в засобах масової інформації Росії пройшла інформація про те, що кількість доларів на фінансовому ринку Росії вже перевищує рубльову масу). А у газеті «Зеркало недели» за 21 червня цього року можна прочитати офіційні, хоча, на мою думку, і занижені, дані про те, що з 400 млрд. доларової готівки, котра знаходиться в обігу, дві третини перебувають за кордоном. І Боже борони, якщо в будь-якій країні СНД почнуться реальні економічні реформи і реальна грошова стабілізація! Адже тоді гривня почне замінити долар як засіб накопичення і засіб платежу. І якраз тоді і виникне небезпека з'ясування того, що «король голий», тобто в даному разі того, що існує величезна кількість грошової маси, яка має статус міжнародної валюти, — і в той же час у своїй значній частині не забезпечена ані реаль-

ними товарами, ані послугами. В такій ситуації долар з однієї з найбільш «твердих» валют може миттєво перетворитись у буквально «умовну одиницю».

Але в будь-якому разі, хоча й парадоксально звучить, своїми діями Захід заганяє в надзвичайно небезпечну пастку не тільки величезну частину світу, а й самого себе. Я не буду зараз докладно зупинятись на геополітичному аспекті цієї проблеми, суть якого полягає в тому, що стрімке наростання технологічного розриву рівня життя між розвиненими і нерозвиненими країнами світу, економічної і політичної нестабільності в останніх веде до зростання кількості локальних військових конфліктів, які весь час загрожують перерости у глобальну катастрофу. Взагалі, відбувається своєрідний зворотний експорт глобальних проблем із нерозвинених країн у розвинені⁴⁴.

Але в контексті даного дослідження важливо те, що не просто монетаризм, а монетарний міфологізм, фетишизм, неконтрольовані процеси на світовому ринку цінних паперів, — за дослідженнями багатьох, в тому числі західних вчених, — уже сьогодні можуть призвести до того, що внаслідок якогось поштовху, наприклад, вимоги сплати однією з країн сімки (Японії, Німеччини?) державних зовнішніх боргових зобов'язань тих самих США, відбудеться спочатку фінансова, а потім і економічна катастрофа подібна до тої, що сталася у США в 30-ті роки, але у всесвітньому масштабі, масштабі значно більшому, ніж у попередніх світових кризах ХХ століття. Між іншим, у 80-і роки західний світ уже пережив так званий «чорний понеділок» — небезпечну фінансову кризу, яка ледве не переросла у світову економічну. Індекс Доу Джонса упав на 508 пунктів (нижче, ніж під час знаменитої кризи 1929 року). І тільки завдяки відчайдушним зусиллям Федеральної резервної системи США (де, власне, знову розпочалась фінансова криза) небезпеки вдалося уникнути.

З іншого боку, насувається аналогічна загроза, зумовлена все тим же перетворенням грошей на ідола сучасного світу, уявленням про цей світ як про суто «капіталістичний». (Марксова критика фетишизації грошей і підміни індустриально-технологічних факторів виробництва національного багатства ілюзією про капітал як найголовнішу рушійну силу економіки сучасного світу і сьогодні актуальна.)

Взагалі, необхідно зазначити, що проти грошового фетишизму та фінансово-посередницького капіталізму у галузі економічної думки виступали ті представники школи фізіократів, і в першу чергу Франсуа Кене, а пізніше Прудон, Сісмонді та інші мислителі, які у класичному марксизмі отримали назву дрібнобуржуазних. На жаль, Маркс, хоча і був видатним соціологом, часто фактично запозичував ідеї інших мислителів, яких нещадно критикував, даючи цим ідеям спрощену, вульгаризовану інтерпретацію. Пізніше в майстерності такої «критики» його перевершили «вожді світового пролетаріату» Ленін і Сталін.

Фізіократи вважали, що всі форми виробництва безпосередньо не пов'язані з сільським господарством є непродуктивною працею, котра передбачає фетишизацію неосновних факторів виробництва. І хоча таким основним фактором вони вважали безпосередньо родючість землі, пізніше на цій основі розвиваються концепції соціального романтизму, в яких сільськогосподарська праця уже протиставляється як конвеєрному індустриалізму, котрий обезличує працівника, так і посередницькому капіталу. За такого підходу хліборобська праця постає як ідеал, символ продуктивного невідчуженого виробництва, пов'язаного з неформалізованими солідаристськими відносинами виробників та максимальним розвитком їх творчої особистості. Такий підхід пов'язаний не з пережитками феодального дрібновласницького розуміння соціально-економічних відносин, а, навпаки, з пошуком якісно нових невідчужених форм виробництва.

«Природа» тут розглядається у традиціях містичного ренесансного неоплатонізму як духовна творча субстанція, а хліборобство — як сфера діяльності, у якій через єднання з природою людина максимально реалізує свої духовні потенції. Звідсіля, зокрема, трактування поняття «природа» у сенсі «глибина, сутність». Наприклад, ми говоримо про

природу людини, природну поведінку на протипагу зовнішньому її існуванню та формалізованим зв'язкам.

Як тут не згадати про вплив на Маркса одного з представників романтично-містичного пантеїзму Людвіга Фейєрбаха. Саме Марксу, який знаходився під впливом фейєрбахіанства з його ототожненням «природности» людини, «натуралізму» з «комунізмом» та «гуманізмом», належить одночасна нищівна критика державного капіталізму з органічно притаманним йому бюрократизмом (при якому, за словами Гашека, «зникає всяка логіка і перемагає параграф, душить параграф, ідіотствує параграф...», «убиває і не прощає параграф») і граничного лібералізму так званої «політичної економії», яка абсолютизувала споживацтво як сенс буття, а ринок розглядала у стилі «дикого» або ковбойського (останній термін належить Богдану Гаврилишину) капіталізму, за якого конкуренція підміняється гоббсівською «боротьбою всіх проти всіх». Причому в обох випадках людина розглядається як безлика непроникна «монада», своєрідне «абсолютно тверде тіло». З тієї різниці, що за державного капіталізму вона — «гвинтик» страшного формалізованого механізму державного Левіафана, а за лібералізму — «соціальний атом» у неструктурованому хаосі нестабільного суспільства. І обидва цих зовні протилежних суспільних устрої базуються на своєрідному паперовому фетишизмі, фетишизмі параграфа, інструкції, постанови, або фетишизмі грошей, який *однаково формалізує, механізує міжособистісні зв'язки людей*. Оже, саме у «раннього» Маркса і Маркса шелінгівсько-фейєрбахівського знаходили витоки своєї гуманістичної критики міфологічного фетишизму — як радянського державного, так і західного фінансово-паразитичного капіталізму — Бердяєв, Булгаков, Зіммель, Сартр, Маркузе, Фромм.

Проте Маркс не зміг дотриматись «золотої середини» і, дедалі затятіше критикуючи ліберальну ідею, поступово скотився до фактичного обоження машинної індустриальної економіки та державного апарату, який монополізує управління нею⁴⁵.

Цей момент важливо врахувати у зв'язку з тим, що в традиціях «органічної», природної соціально-романтичної парадигми, починаючи зі Сковороди, розвивалась українська національна ідея, в межах якої сільськогосподарська праця також набуває символічного забарвлення, форми своєрідної соціально-ренесансної утопії⁴⁶. З цих же позицій Куліш, Костомаров, Драгоманов, Подолинський, Липинський піддають критиці західну цивілізацію класичного капіталізму за її споживацьку фінансово-паразитичну орієнтацію, ідеалізують сільськогосподарське виробництво як найповніше втілення творчої продуктивної праці. Зокрема, В'ячеслав Липинський пише: «В ціллім світі йде тепер боротьба не на життя, а на смерть двох законів: закону землі і закону капіталу»⁴⁷. Він конкретизує цю думку, пояснюючи, що «психологія хліборобська: відповідальність за кожний крок, зроблений у власнім господарстві й у господарстві національним — у державі — і психологія биржових гешефтмахерів, що настільки багаті, що можуть купувати не тільки акції, а й державних мужів і провідників нації»⁴⁸, є протилежні за своєю суттю.

Важко не погодитись з таким міркуванням і з тим, що воно вкрай актуально для всіх країн СНД, де на фоні стрімкого розвалу найбільш наукомістких виробництв, котрі вимагають високої кваліфікації робітників, пов'язані з працею, що максимально стимулює творчі здібності людини, тобто відповідає її природі, цілковито панує фінансово-посередницька сфера, тіньовий капітал та корупція в усіх ешелонах влади, а сама Україна внаслідок цього все більше набуває статусу колонії.

Але рано чи пізно безперервне фінансове кредитування слаборозвинених країн, яке багато в чому забезпечує високі стандарти споживання країнам розвинутих, закінчується тим, що боржники стають фінансовими банкрутами. Вони не в змозі виплатити навіть проценти по боргах і врешті-решт відмовляються це робити. Нічого нового тут нема. Світ уже «проходив» цей варіант всесвітньої фінансової катастрофи. Уже в 1982 році мексі-

канські фірми відмовилися виплатити тільки американським банкам по процентах 600 мільйонів доларів, а трохи пізніше про свою неплатоспроможність заявили більш як 40 країн-боржників. І тут з'ясувалось, що на «голці» фінансових суто наркотичних ін'єкцій «сидить» не тільки «третій», а й «перший» світ, він не може подарувати борги, бо це означатиме масове банкрутство величезної кількості західних комерційних банків. А потім були «плани Бейкера», а потім «плани Брейді», і все ж таки велике анулювання боргів. У 1993 — 95 роках повторилася фінансова криза в Мексиці. США вимушені були взяти її «на поруки», знову простивши частину боргів, і буквально «втягти», з метою запобігання катастрофічних криз у свого сусіда, Мексику у спільний економічний простір. Але проблема далека від вирішення. На початку 90-х років сукупний борг слаборозвинених країн знову досяг 1 трильйона 250 мільярдів доларів, і це не враховуючи країни співдружності, серед яких тільки Росія сьогодні винна Заходу уже близько 140 мільярдів доларів.

Склалася вкрай парадоксальна і одночасно вкрай небезпечна ситуація. З одного боку, розвинені західні країни більше не можуть кредитувати країни СНД через абсолютно неефективне використання наданих грошей, наростаючу корупцію і врешті-решт наростання зустрічного потоку «брудних грошей» на Захід, які можуть дестабілізувати там соціально-економічну ситуацію. З іншого — вони не можуть і не давати кредити, бо у разі перемоги антизахідних лівих сил і без того дедалі примарніші шанси повернення кредитів і процентів по них стають практично нульовими. Причому підтримка абсолютно антинародних корумпованих компрадорськи орієнтованих урядів коштує дедалі дорожче. Не випадково, наприклад, відомий російський економіст Лариса Пяшева нещодавно у своєму інтерв'ю не без відвертої іронії зазначила, натякаючи на 10-мільярдний кредит, наданий під час останньої президентської виборчої кампанії, що цього разу російська «демократія» коштувала Заходу 10 мільярдів доларів.

До цього слід додати, що максимальна інтернаціоналізація і глобалізація ринку цінних паперів, його незалежність не тільки від сфери виробництва взагалі, а й нерідко від конкретних національних інтересів самих країн, створюють небезпеку їх власної економічної дестабілізації внаслідок спекулятивних операцій з грошима. 2 серпня цього року в аналітичній програмі Сергія Доренка на телевізійному каналі ОРТ було передано інформацію, згідно з якою Джордж Сорос у 1993 році, завдяки гігантській спекулятивній операції з фунтом стерлінгів, заробив за одну добу мільярд доларів (!), мало не поставивши навколішки фінансову систему Англії (а зараз така небезпека загрожує національній валюті Індонезії). Я не буду наполягати на достовірності цієї інформації, але хочу підкреслити, що такі валютні операції, сьогодні насправді цілком можливі! Гра з різницею курсів на фондовій біржі, використання «гарячих» грошей для отримання надприбутку, маніпуляція з фактично фіктивними цінними паперами, валютні спекуляції на міжнародному ринку цінних паперів — це загальноновизнана практика легальних валютних операцій, і головна проблема полягає в тому, що існує небезпека втрати контролю над грошовою масою у світовому масштабі, що врешті-решт може спричинити чергову загальну економічну кризу. (Але навіть у разі ототожнення монетаризму із такими «іграми» на світовому ринку цінних паперів мова йде не про «пережиток» XIX століття, а про феномен саме другої половини XX століття, адже валютні спекуляції вимагають потужного інформаційного комп'ютерного забезпечення. До речі, нагадаю, що контроль над грошовою масою як одна з головних передумов стабільного функціонування економіки — фундаментальна засада сучасної монетарної теорії. Тому не тільки для проведення комплексної реформи в Україні, а й для забезпечення стабільності глобальної економічної системи монетаризм вкрай актуальний).

Таким чином, концепція «ортодоксального» монетаризму та вільної або досконалої конкуренції абсолютно не тотожна курсові економічно-фінансового імперіялізму (в одній із своїх публікацій я також називаю цей курс «неоконсервативним»⁴⁹, заснованому на

всєбічній не тільки фінансово-економічній, а тепер уже і військовій, і інформаційній монополії Західного світу.

Отже, аналіз свідчить про те, що роль грошей як неодмінного атрибуту функціонування сучасної ринкової економіки вкрай неоднозначна. Вони одночасно можуть виступати як чудодійна сила, котра створює величезні багатства фактично з нічого (згадаймо крилатий вираз «гроші роблять гроші»), втілення Абсолютного Добра, так і страшна руйнівна, і не менш чарівна сила, котра за мирного часу може довести економіки різних країн до стану повоєнної руйнації. Все це не могло не породити цілу низку надзвичайно складних міфів у ХХ столітті, які так чи інакше стали засадовими у створенні ідеологій найпотужніших тоталітарних систем: фашизму і комунізму, ці міфи і сьогодні є вкрай небезпечними для збереження геополітичної стабільності взаємопов'язаного світу. Мова йде, у першу чергу, про расову міфологію, про «повноцінні» і «неповноцінні», «панівні» і «непанівні», «продукуючі» і «привласнюючі», «утворюючі» і «руйнуючі», врешті-решт, одвічно «добрі» і «злі» нації і народи. Десакралізація цих міфів буде темою наступної статті даного циклу, присвяченого пошуку неекстремістських шляхів виходу із глибокої кризи не просто економіки, а всього українського суспільства.

Далі буде

40. Цитується за: *Ионин Л. Георг Зиммель* — социолог — М., 1981. — С. —46.

41. Там же. — С. 46 — 47.

42. Там же. — С. 48.

43. *Камю А. Творчество и свобода. Статьи, эссе, записные книжки.* — М., 1990. — С. 179.

44. Див. докладно: *Грабовський С. Від Союзу Радянського до союзу економіко-політико-кримінального: ескіз до теми // Розбудова держави.* — 1997. — №7/8. — С. 84 — 94.

45. Всім же любителям, в тому числі і Михайлу Павловському, порозводитись про нинішній «ренесанс Маркса», під яким практично мається на увазі відродження ідей «державного втручання в економіку», хочу нагадати «іншого» Маркса, котрий у знаменитій роботі «До критики гегелівської філософії права» піддав нищівній критиці ту ж саму модель державного, а точніше номенклатурно-бюрократичного капіталізму, який ми вже, як кажуть, «проходили» і «проходимо» зараз у ще більш

відвертій цинічній формі, при якій кланово-корпоративний приватний інтерес за допомогою чиновницького лобізму видається за загальнонародний. «Бюрократія має у своєму володінні державу, спірітуалістичну сутність суспільства: це її приватна власність... В бюрократії тождність державного інтересу і особливої приватної мети виражено у такій формі, що державний інтерес стає особливою приватною метою, котра протистоїть іншим приватним цілям». (*Маркс К., Енгельс Ф. Соч.* — Т.1 — С. 272 — 273).

46. Див.: *Шморгун О. Основний зміст поняття «українська національна ідея» // Розбудова держави.* — 1997. — №6. — С. 10 — 20.

47. *Липинський В. Листи до братів-хліборобів.* — Нью-Йорк, 1954. — С. 32.

48. Там же. — С. 33

49. Див.: *Шморгун О. Чи назавжди переміг неоконсервативний курс? // Політологічні читання.* — 1992. — №4. — С. 71 — 101.